

Tiden och fåglarna

LYSSNA
13 april

Det blir en konsertdag ni aldrig sett eller hört maken till. En heldag med den franske tonsättaren Olivier Messiaens fågelinspirerade musik. Tolv pianister. En flöjtist. Två ornitologer. Messiaen skulle i år ha fyllt 100 år. Slink in en stund och upplev hans musiks djupa originalitet, med sin fågelsång och färgrikedom.

I Uppenbarelseboken läser vi om den väldiga ängeln med en fot på havet och en på jorden som uttalar de fruktansvärda orden: "Ingen tid skall mer givas". Det finns situationer då sådana dunkla och mäktiga ord griper in i en konstnärs liv och kräver att gestaltas. Stalag VIII A, tyskt fångläger i Schlesien, sträng vinter 1940-41. Trettio tusen fångar i lägret, i andra finns fler. Skall tid mer givas för människan? En av lägerfångarna är den 32-årige Olivier Messiaen. Här skriver han för sig själv och tre medfångar med fyra eländiga, vanvårdade instrument en Kvartett för tidens ände över Uppenbarelsebokens text.

En av verkets satser skall gestalta avgrunden. Hur kan den apokalyptiska avgrunden göras fattbar i musik? Jo – med den symbol som i alla tider representerat frihetens idé: fågeln som under sång överflyger klyftorna. I sin kommentar skriver Messiaen: Fåglarna symboliserar vår längtan efter ljuset, stjärnorna, regnbågarna och jublande vokaliser. Klarinetten ensam spänner flyktens och sångens båge i "koltrastens fantasifulla, muntra stil".

I **tonåren fascinerades** Messiaen av fågelsången och tidiga verk från 1930-talet innehåller partier i "fågelsstil", men mest som en sorts stilerad fågelsång utan ambition att efterlikna en bestämd fågelart. Han fortsätter att göra exkursioner – ensam eller i sällskap med fackkunniga ornitologer – och gör i fält nedteckningar av olika fåglars läten. Vid sidan av hans religiösa symbolspråk blir successivt fågelsången det viktigaste och

mest framträdande elementet i hans musik. "Fåglarna är de största musiker som finns på vår planet" utropar han och hans musik vittnar om att de bidrar till musikalisk förnyelse. Rytmen, indelningen av tiden blir friare, slipper ut ur århundradens taktråkande i västerländsk musik. Det gäller enskildheter men också storformer. Fåglarnas sång utspelas inom dygnets, årets cykliska förlopp och Messiaen bygger ofta sina kompositioner som modeller av sådana tidscykler.

Från 1950-talets början blir fågelsången inte bara ett symbolfyllt stilelement – från och med Koltrasten (1951) strävar han efter att återge olika fåglars sång med autenticitet. 1953 skriver han Fåglarnas uppvaknande som är en pianokonsert som efterbildar naturens dygnrytm. Det börjar vid midnatt då näktergalen sjunger, allt fler fågelstämmor hörs i den bestämda ordning de har i ett landskap: först nattsångare, sedan dagsångare som växer till ett stort tutti tills vid middagstiden den stora kören tunnas ut. Även Exotiska fåglar är en sorts pianokonsert men här skildras inte en bestämd miljö utan musiken kan kallas en fantasi över fågelsång från hela världen.

Det tredje stora fågelsångsverket från 1950-talet är Fågelkatalogen för piano som omfattar 13 arter varav många välkända också i Sverige vilket gör det lättare att identifiera sångarna även för inte särskilt ornitologiskt bevandrade lyssnare. Varje stycke porträtterar en bestämd art i sin naturliga miljö, alltså omgiven av grannar vars sång också återges. Även andra kompo-

nenter i landskapet – vatten, berg, färger och ljusspel – karaktäriseras. Egentligen rör det sig om tretton landskapsbilder med var sin huvudaktör från det vilda pyreneiska bergslandskap där alpkajan hör hemma till träskmarkerna i Sologne där rörsångaren musicerar omgiven av porlande vatten, grodornas kör och allehanda fågelröster.

Man kan inte tala om direkt "imitation" av fågelsång – det går naturligtvis inte att överföra olika fåglars speciella klangfärger till ett enda instrument. Men lätenas karaktäristiska drag gestaltas träffande och speciellt lätenas rytm återges ganska exakt. Man behöver inte vara ornitolog för att lyssna på Messiaens fågelmusik – som han själv formulerat det: "Om man känner till den fågel och det landskap jag vill avbilda hittar man element i musiken på samma sätt som man återfinner gamla vänner och barndomsminnen... Likväl finns det musikaliska resultatet där och den lyssnare som inte känner till fågelsång kan ha glädje av själva musiken".

Bengt Emil Johnson
poet, tonsättare, ornitolog

Mer Messiaen: Turangalila-symfoni med Kungliga Filharmonikerna och Alan Gilbert den 15 och 17 april.

Succé redan första året!

Musikerutbildningarna för dig som vill komma in på musikhögskolan

Musikergymnasium och Pre-college
Orkestermusikerprogrammet vid Birger Sjöberggymnasiet och Pre-College vid Musikakademi Vänersborg.

Lärare i internationell toppklass undervisar individuellt, kammarmusik och orkester, bland andra Terje Tønnesen. Musikalisk huvudledare för programmen. Konserstmästare i Oslo Filharmoniska orkester.

Nya ansökningar startar i februari 08.
Läs mer på www.vanersborg.se/musiker

 Vänersborgs kommun